

ТЕМА ФАШИЗАЦІЇ РОСІЇ – НЕОБХІДНА КОМПОНЕНТА ОСВІТНІХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРОГРАМ

Чекаленко Л. Д.

ВСТУП

На зміну фашизму-20 прийшов фашизм-21. Російський фашизм існував ще за імперських часів, але тільки в інших завуальованих формах: система кріпосного права, наприклад. Поняття «рашизм» походить від «росія» та «фашизм» (*англ. russia, rasha+faszyzm*), російський фашизм. Цей термін використовується вченими, політиками та публіцистами для позначення ідеології та практики владного режиму Росії кінця ХХ – початку ХХІ століття.

12 червня 1990 року росія оголосила свою незалежність, що означало незалежність від республік СРСР, та прийняла «Декларацію про державний суверенітет». Цю дату там святкують як «день росії». За роки, що минули від дня оголошення незалежності, ідеологічними інституціями було сформульовано основи так званої «нової доктрини». Серед її складових – «особлива цивілізаційна місія», «оновлена історія», «перевага і зверхність» над іншими народами, тоталітаризм та імперіалізм російського типу, виключно «російське православ'я» та ін. У зовнішній політиці – використання геополітичних інструментів впливу, шантаж інших країн, у тому числі й постачанням енергоносіїв, загроза військовою силою, атомною бомбою, війною, захопленням, знищенням демократичних підвалин, придушенням протестних виступів за кордоном та ін.

Рашизм, на авторське переконання, – це різновид тоталітарної, фашистської ідеології, симбіоз основних принципів фашизму/нацизму та сталінізму. Рашизм є основою варварської війни та руйнуванням цивілізованого світу. Це не лише режим, це – соціально-політичний рух, який прагне змусити всіх нас змінити наше життя та наші думки. Типовим проявом рашизму, за яким завжди можна розпізнати фашизм, є брехня: брехня своєму народу і світу. Згадаймо Й. Геббельса, якого шанує ввп: «Брехня має бути настільки блюзнірська, щоб нікому й на думку не спало, що це брехня» [1].

Чому рашизм обрав для нападу Україну? Україна є зосередженням усього, що неприйнятно рашизмові: інтелектуальний рівень розвитку, превалювання людських цінностей, ідеологія

свободи, розвинене мислення, вільний вибір способу життя та віросповідання, економічний потенціал, родюча земля, працююче населення. Протягом існування Союзу РСР всіх талановитих українців – учених, артистів, спортсменів, шахтарів і будівельників тощо – московія вилучала задля власних потреб.

Україну, як найсильнішого супротивника, рашисти обрали першою для навали тому, що геополітично наша держава розташована, на жаль, на рашистському шляху до опанування світом. Росії сьогодні не цікаві Середня Азія, Африка, а Америка надто далека. Ті держави, що оточують – слабкі і тому залишені «на потім»... Хоча, Петро I і готував похід до Індії..., але не встиг. Мета рашизації: прибрати з дороги Україну, яка заважає диктату загарбника. Україна стала полем битви гігантів: демократії з автократією, добра зі злом.

Причини появи рашизму зросли з історичного минулого РФ. Завоювання та провал гітлеризму не дають спокою російським керівникам, які вважають за необхідне відродити здобутки нацизму. До цього додамо приниження колишньої імперії ліквідацією Союзу РСР. Росію, яка очолювала на той час могутній Союз, свої ж керівники за президентства Б. Єльцина «опустили» до рівня республіки. Плюс програш у ядерній гонці зі США, а також провал у холодній війні, глибока криза економіки, наростаюча відсталість тощо. Росія потребує реваншу, а ми – Україна – заважаємо, тому нас намагаються знищити, щоби відчинити ворота в Європу – колицку Цивілізації.

Рашизація покликана повернути російській країні новоімперську значущість. Зараз росія вибудовує авторитарно-бюрократичну модель абсолютизму, де демократичні та громадські інститути набули суто декоративного вигляду. Характерні риси такої моделі: тиск на інші держави – до застосування шантажу. Втручання у внутрішні справи під прикриттям подвійних стандартів. Політичний інструментарій сучасної росії – розділяй та володарюй, підкуп та хабарництво.

Рашистська імперія виправдовує свою політику теоріями і концепціями. Крім стратегічних концепцій прийнято історико-політичні: 1. Концепція генеалогічної безперервності історії росії: від Володимира–Новгорода–Києва–до московії. 2. Концепція конфесійного правонаступництва: язичництво – християнство – православ'я. 3. Концепція сили. Сила – єдине джерело панування над світом.

Пропаганда рашизму зосереджена переважно на питаннях – закидах, пов'язаних з Україною. Наведемо найбільш розповсюджені з них:

1. «У розвалі СРСР винна Україна, яка має за це «заплатити».
2. «Геополітична незалежність України становить загрозу для Росії». Для виправдання свого втручання «Раша тудей» поширює нісенітницю про те, що Україна «є геополітичною аномалією».

3. Росія без України не зможе відродитися як велика держава. Росія без України не відбудеться (*екс-радник американських президентів Збігнев Бжезінський*).

4. Російське керівництво століттями плекало ідею, що провалилася: використати український народ для об'єднання в єдине ціле. Єдині народи, за ідеєю кремля, створять наднарод – «суперетнос, перед яким буде тремтіти весь Світ!»

5. Для російської еліти характерне почуття переваги над українцями, коли все українське піддається критиці та неприйняттю, подається у вигляді другорядності та неповноцінності, а російське, за російським сценарієм – має світове значення. Особливо гостро заявила себе проблема історичної пам'яті: росіяни виступають у ролі старшого брата за радянською концепцією єдиної колиски трьох народів.

6. Реалізується стратегія президента РФ, спрямована на жорстку централізацію його особистої влади: в країні була запроваджена система президентських представників по федераціях, краях і областях. Представники президента на місцях володіють колосальною владою, більшою за народних обранців. Вони керують і приймають рішення і, фактично здійснюють постійний контроль за всім і всіма, тобто виконують роль «государева ока». Знищення незгодних з курсом центральної влади увійшло в постійну практику фсб рф. Парламентські і президентські вибори проводяться за написаними сценаріями, до російського парламенту можуть потрапити тільки ті особи, хто є вірним путінській політиці.

Сьогодні рашизм своїми відкрито агресивними діями заявив світу про власне бачення свого місця та ролі не тільки в євразійському просторі, а й у всьому світі.

В умовах ескалації рашистами військових дій наша держава змушена шукати засоби протистояння та захисту, впроваджувати механізми покарання агресора. Це і запровадження санкцій. Це і звернення до Міжнародного суду. Це і залучення до захисту миру усіх світових трансрегіональних та субрегіональних структур безпеки, зокрема НАТО.

Британський журналіст *Лоуренс Брімм (Lawrence Britt)*, вивчивши досвід семи фашистських режимів – від Гітлера до Піночета, сформулював їх спільні риси, назвавши 14 ознак [2] Порівняємо характерні прояви італійського, німецького і російського фашизму.

1. Посилення націоналізму.

Керівництво росії з приходом в президентське крісло ввп розпочало активну кампанію ліквідації громадянського руху як етнічно російського, так і національного. Забороняються культурні товариства, вилучається література мовами національних меншин, що проживають в росії, ліквідуються відповідні видавництва, згортаються ЗМІ. Протистояння такій політиці відбувається по всій росії, є навіть факти самоспалення.

Активну боротьбу з українством було розпочато після провалу спроби захоплення української території острова Коса Тузла (2003). Для підготовки міжнародної думки до подібних сценаріїв представництво Росії при ООН у травні 2009 р. організувало спеціальний брифінг проти українців («бандерівців») і України у штаб-квартирі Організації у Нью-Йорку. Тим часом росія ліквідувала Федеральну національно-культурну автономію українців Росії (ФНКАУР) та Об'єднання українців Росії (ОУР). 2010-2011 рр. у Москві було скоєно напад та закрито бібліотеку української літератури. Регіональну структуру українців Сірого Клина в Омській області було ліквідовано російським судом у серпні 2020 року. Діяльність Світового Конгресу Українців – СКУ була оголошена небажаною на території Росії у липні 2019 р. та ін. [3]

2. Знецінення людини та її прав. Найжорстокішим винаходом тоталітаризму стали концентраційні табори. Перебування там, це не тільки фізичне, а ще й моральне винищення. І зараз рашисти кидають українців до таких же концтаборів, що нашвидкуруч організовані у тимчасово окупованих областях.

3. Пошук ворога для покладання на інших відповідальності за власні помилки. Якщо немає можливості ліквідувати зовнішнього ворога, то вигадується внутрішній ворог. Внутрішнім ворогом для нацизму був єврейський народ (*як зазначав У. Еко*) [4], а для рашизму ворогом є не тільки українці, а й всі громадяни України. Люди, які виступають проти, одержують ярлик «терористів» і відповідно караються. Таке спостерігаємо у рашистській сьогоденній практиці.

4. Пріоритет війни та зброї. Правляча еліта РФ завжди ототожнювала себе з армією. Більшість національних ресурсів йде на військові витрати, навіть якщо важко забезпечити внутрішні потреби

країни. РФ входить до п'ятірки світових лідерів за видатками на оборону. В 2021 році витратила на армію \$65,9 млрд – на 2,9% більше, ніж 2020 р. РФ витрачає на війну проти України близько \$400 млн на день. Загалом витратила на війну близько \$55 млрд із початку повномасштабного вторгнення.

Критичними галузями російської економіки в результаті військових дій є транспорт і машинобудування (40% імпорту), ліки (34,5% імпортової продукції), автомобілі (28,3% імпорту та імпортних складових), гумові та пластмасові вироби (24,6%). Є групи товарів, де імпортна складова сягає 50%. Задля недопущення соціальної кризи 30 травня ц.р. російський уряд запустив нову систему отримання товарів в обхід санкцій – т. зв. **«паралельний імпорт»** – ввезення товарів із країн, на які не поширюються санкції та без офіційного дозволу правласників продаж їх в інших країнах [5].

5. **Поширений сексизм.** За часів фашизму жінки визначалися, як громадяни другого гатунку. Злочини російських армійських бандитів проти українських жінок документально підтверджені та чекають на розгляд у Міжнародному суді ООН – Трибуналі.

6. **Контроль за засобами масової інформації, освітою, наукою.** Масове звільнення журналістів, вчителів та викладачів вишів, які не поділяють точку зору рашистів. Закриття радіостанцій (в березні закрили телеканал «Дождь», згорнули представництва гуманітарних зарубіжних інституцій).

7. Ядром ідеології рашизму є **консервування культурної відсталості та руйнування цивілізаційних засад.** Метою Росії є знищення України і українців: як наказав російський президент і затвердила Державна дума РФ – в Україні провести «денацифікацію», виселити українське населення, заселити росіянами, а українців відправити у віддалені райони Далекої Півночі. Цей план рашисти вже реалізують – вивезли понад 26 тисяч українських громадян у віддалені регіони росії. Московія історично завжди здійснювала агресивну експансію проти країн, які в культурному розвитку стояли значно вище за неї [6].

8. **Використання карального апарату,** що працює в умовах таємності та без обмежень. При цьому будь-який сумнів у його діяльності визначається як зрада.

9. **Пропаганда** підтримувала ілюзію, що рашистські лідери виступають захисниками віри, а опозиція – безбожники. Солдати Росії знищують церкви та священників також і свого, московського патріархату.

10. **Захист корпорацій.** Відбувся процес злиття влади з капіталом. Влада захищає і підтримує великий бізнес. Корпорації гарантують військове виробництво та виступають апаратом соціального контролю (див. книгу про ввп: «Газовий імператор»).

11. **Приниження людської гідності.** Виступи протестного блоку переслідуються та прирівнюються до кримінальних угруповань. (Ректора Шанінки Сергія Зуєва відпустили з СІЗО: «він визнав свою провину і дав показання у справі про крадіжку бюджетних коштів Міністерства освіти РФ»).

12. **Потурання злочинам.** Чисельність ув'язнених зростає, поліція має необмежену владу. Стимулювання страху перед злочинцями, зрадниками та ворогами.

13. **Протекціонізм та корупція.** У Росії елітна яхта для вищих чиновників дорожча всього військово-морського флоту (Дипломат РФ при ООН Борис Бондарев про його звільнення з роботи. Виступ. U-Tube 25 травня 2022 р.).

14. **Згортання демократії.** В Росії фактично ліквідовано протестний блок. ФСБ РФ, використовуючи свої давні зв'язки, знаходить і ліквідує людей, які не згодні з режимом ввп, не тільки на території росії, а й далеко за її межами. Проведення парламентських і президентських виборів має декларативний характер. Відбувається підтасовка результатів виборів. Правляча еліта маніпулює кандидатами, щоби одержати потрібний результат.

З перерахованими вище ознаками фашизму/нацизму, дослідженими такими ученими, як Роже Бурдерон, Лоуренс Брітт, Умберто Еко, а також Дж. Стенлі та Тімоті Снайдер, збігаються характеристики російського фашизму. При цьому до рашизму додаються і нові риси, характерні для росії: економічна та інтелектуальна відсталість від західних демократій, низький рівень освіти широких верств населення, ідеологічно зомбоване суспільство тощо.

Видатний учений, нобелівський лауреат у галузі фізіології та медицини **Іван Павлов** вважав, що джерелом фашизму в Росії став більшовицький переворот 1917 року і після нього більшовики сіяли «у культурному світі не революцію, а з величезним успіхом фашизм» і далі: «характеристика російського розуму є похмурою і те, що переживає Росія, теж вкрай похмуро» [7]. На подібність фашистських політичних режимів Італії та Росії першої половини ХХ ст. вказував талановитий англійський історик **Арнольд Тойнбі**, концепції якого щодо розвитку людства та теорії цивілізацій і сьогодні актуальні. Про фашизм пише американський філософ, професор Єльського

університету **Джейсон Стенлі** (Jason Stanley) у книзі «Як працює фашизм» та його колега – історик **Тімоті Снайдер** (Timothy David Snyder) – автор роботи «Про тиранію [8]: Двадцять уроків XX століття», які стверджують: фашизм є і зараз, і пояснюють, як він виникає та як діє. Тімоті Снайдер звертає увагу на світові тенденції розхитування демократії та говорить про громадянську відповідальність всіх спільнот за нинішні історичні процеси. Французький історик **Роже Бурдерон**, відомий італійський письменник, автор гучного роману «Ім'я троянди» **Умберто Еко** (Umberto Eco) в есе “Вічний фашизм” також називають 14 характеристик фашизму, кажуть нам і попереджають усіх людей про цю небезпеку [4].

І якщо своїми характеристиками рашизм нещодавно був подібний до італійського фашизму, то сьогодні рашизм повністю відповідає німецькому нацизмові: оскільки знищує цивілізації та народи, реалізує голокост і геноцид.

ВИСНОВКИ

1. Для виховання і навчання шкільної та студентської молоді, для протистояння загрозам молодіжних спільнот Європейського Союзу вважаємо за необхідне розповсюдити тематику рашизації росії. За можливості, увести цю навчальну дисципліну або як політологічну складову курсу «Безпека України: виклики сьогодення» в практику навчальних планів українських вишів вже сьогодні.

2. З більш широких питань – запропонувати європейським освітнім інституціям (ЄС) розглянути можливість і віднайти консенсус узгодження понять, програмної тематики, а в наступному і системи оцінювання студентів, яка не збігається в Україні і провідних вишах Європейського Союзу. Болонська система як викладання, так і оцінювання в разі відрізняється в Києві і провідних вишах ЄС. При цьому зазначимо, що київська схема більше наближена до запропонованої у свій час з боку ЄС українським вишам Болонської системи, ніж у більшості європейських інституцій.

3. Пропонуємо розглянути можливість прискорити узгодження українських і документів ЄС про наукові ступені і наукові звання з метою полегшення обміну викладацьким досвідом і гідним рівнем перебування українських викладачів за кордоном.

4. Спростити українським студентам вступ до вишів ЄС, у деяких випадках ввести полегшені схеми щодо вимог знання мови титульної нації країни навчання.

5. Відповідно заробітній платні викладача ЄС оплачувати лекційні години викладачам з України, відомим у науковій і освітній сферах, що мають відповідні наукові ступені, і публікації яких користуються широким попитом закордоном у середовищі студентської молоді і професорського загалу.

АНОТАЦІЯ

В умовах війни росії проти України, жорстокої агресії, яка спрямована на знищення нашої держави, освітяни України покликані проаналізувати переліки освітніх програм з гуманітарних наук, які часто не відповідають вимогам часу і є відверто застарілими. Серед історичного і політологічного загалу, що вивчається в наших вишах, немає чіткої концепції щодо викладання суті, перебігу і складових російської війни, характеристики загарбника, засобів протистояння ворогові, шляхів підготовки і виховання патріотів України – непримиренних борців за українське майбутнє.

Навчальні програми європейських університетів, зокрема і вищої школи Європейського Союзу, також далекі від реалій сьогодення. Таку ситуацію керівники від освіти пояснюють несподіваністю подій, які охопили Європейський простір, неготовністю до прийняття доленосних рішень, застарілою чиновницькою системою подання знань. Так, нам знайомі схеми, коли нову програму для впровадження необхідних сьогодні знань треба ждати роками.

Враховуючи зазначене, авторка пропонує увазі читачів орієнтовні матеріали з вкрай важливої й актуальної для опанування теми – формування засад і реалізація фашизму в росії. Отже, тема статті – формування російською владою системи фашизації російської держави в умовах війни проти України. Надається авторська характеристика цього явища, порівнюються різноманітні варіанти фашизації, наводяться аргументи зарубіжних дослідників із зазначеного питання, а також пропозиції щодо протистояння цьому світовому злу.

Ключові слова: війна, освітні програми, рашизація, фашизм XXI століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Геббельс житиме стільки, скільки існуватиме пропаганда.- <https://www.polskieradio.pl/398/7866/Artykul/2866035,%c2%ab%d2%90%d0%b5%d0%b1%>; Методи геббельса: за що путін вихваляє кривавого нацистського пропагандиста. – *Чекаленко Людмила Д.*

Публічна історія: виклики ХХІ століття: монографія. Київ, КНУ імені Тараса Шевченка, 278 с.

2. *Лоуренс Брумт*. Fascism Anyone? – Free Inquiry Magazine. – <https://pribalty.livejournal.com/3463.html>.

3. *Марк Епельзафт*. Бандера, УПА, ОУН і євреї.- jews.3195.html; Степану Бандері – 111 років: факти та фейки про українського націоналіста <https://freeradio.com.ua/stepanu-banderi-111-rokiv-fakti-ta-fejki-pro-ukrainskogonacionalista/>

4. *Умберто Еко*. 14 ознак фашизму. – <https://4brain.ru/blog/14-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%BE>

5. *Звіт SIPRI*: Росія – п'ята за військовими витратами. – <https://biz.liga.net/ua/all/all/novosti/otchet-sipri-rossiya-pyataya-voennym-rashodam-ukraina-v-chetvertom-desyatke>; Скільки коштує війна для росіян. – <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3482030-skilki-ta-sogo-kostue-rosianae-vijna-v-ukraini.html>.

6. Див: *Ярослав Дашкевич*. Як Московія привласнила історію Київської Русі. – <https://universum.lviv.ua/journal/2011/6/dashk.htm>; *Чекаленко, Людмила Д.* Зовнішня політика України: монографія. Київ. Дипломатична академія України МЗС України. 2016. С. 154.

7. Дефекти російського розуму. – <https://www.mk.ru/social/2018/09/13/defekty-russkogo-uma-chego-opasalsya-akademik-pavlov.html>

8. *Арнольд Джозеф Тойнбі* (англ. *Arnold Joseph Toynbee*). – https://www.yakaboo.ua/ua/author/view/Arnol_d_Tojnbi/; *Роже Бурдерон*. Фашизм: ідеологія і практика. 1983. – OZON <https://www.ozon.ru/product/fashizm-ideologiya-i-praktika-28159193/?sh=ye-BDs941A>; *Тімоті Снайдер* про тиранію – двадцять уроків двадцятого століття. – https://www.syllepse.net/_r_37_i_923.html; *Jason Stanley*. How fascism works. – https://www.crowdcast.io/e/how-fascism-works/register?fbclid=iwar1qcvn09pqq17iux53qqa5hnrq_vd5ueblyzimcj4fy02t6--gbrqfq8nc; *Джейсон Стенлі*. Інтерв'ю. – <https://www.radiosvoboda.org/a/jak-pviznaty-suchasny-fascism/30649171.html>

Information about the author:

Chekalenko Liudmyla Dmytrivna,

Merited Worker of Science and Technology of Ukraine,
Doctor of Political Science, Full Professor,
State Institution "Institute of World History of the National Academy
of Sciences of Ukraine",
Institute of International Relation,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2819-9424